

ВІДМЕЖУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ПОЛЮВАННЯ ВІД СУМІЖНИХ ЗЛОЧИНІВ ТА АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

*І. Г. Швидченко,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри екологічного
права і контролю Одеського
державного екологічного
університету*

Актуальність дослідження. Право власності Українського народу на природні ресурси, які знаходяться в межах нашої держави, закріплені Конституцією України від 28 червня 1996 р. (ст. 13) [1]. Важливими функціями незалежної України є охорона довкілля, забезпечення раціонального використання природних ресурсів, зокрема тваринного світу як одного з основних компонентів середовища, в якому проживає людина. На підтвердження цих конституційних положень Законом України від 13 грудня 2001 р. «Про тваринний світ» (ст.ст. 9, 10) кожному громадянину надано право спеціального використання тваринного світу, серед різновидів якого мисливство перебуває на першому місці [2]. Кримінальне право України розвивається і вдосконалюється, вирішуючи все більш складні питання, у тому числі і питання теорії та практики підвищення ефективності боротьби зі злочинами та іншими правопорушеннями. Йдеться, зокрема, про кваліфікацію і розмежування злочинів, що має велике значення для охорони інтересів суспільства і прав громадян [3, 20–21].

Як відомо, кожен злочин має ряд загальних ознак з іншими злочинами. Труднощі, що виникають при кваліфікації, і пояснюються цією обставиною. Для того щоб правильно встановити той чи інший злочин, необхідно вміти чітко відмежовувати його від суміжних складів злочинів. Встановлюючи властиві незаконному полюванню ознаки, потрібно виключити ті з них, які йому не притаманні, постійно поглиблюючи аналіз цієї правової норми на підставі дослідження фактичних обставин вчиненого. Лише тоді можна прийти до тієї сукупності ознак, що дасть можливість відмежувати злочин, передбачений ст. 248 КК України, від суміжних.

Ступінь розробки теми. В юридичній літературі питанню кримінальної відповідальності за незаконне полювання приділялася певна увага. Його тією чи іншою мірою досліджували такі вчені, як В. І. Андрейцев, В. І. Борисов, Т. Д. Бушуєва, С. Б. Гавриш, В. Г. Гончаренко, М. С. Грінберг, П. С. Дагель, С. А. Данилюк, О. О. Дудоров, Є. М. Жевлаков, М. Й. Коржанський, А. М. Комісаров, О. М. Костенко, З. Г. Корчева, І. П. Лановенко, Б. М. Леонтьєв, Ю. І. Ляпунов, В. К. Матвійчук, А. Й. Мілер, В. Л. Мунтян, П. Т. Накіпелов, В. Д. Пакутін, П. Ф. Повеліцина, О. Я. Светлов, Є. Л. Стрельцов, С. В. Трофімов, І. А. Тяжкова, В. А. Широков, С. С. Яценко та ін. Проте опубліковані роботи, переважною своїй більшістю виконані в минулі роки, стосуються аналізу лише окремих питань чинного законодавства і не враховують нових правових, економічних та організаційних засад діяльності юридичних та фізичних осіб у сфері мисливського господарства та полювання.

Метою статті є відповідь на запитання, за якими саме ознаками потрібно відрізнити незаконне полювання від суміжних складів злочину та адміністративних правопорушень, що в нинішніх умовах має не тільки теоретичне, а й важливе практичне значення.

У практичній діяльності правозастосовних та правозахисних органів під час застосування кримінального законодавства, що передбачає відповідальність за незаконне полювання, виникає чимало труднощів, зокрема під час відмежування цього злочину від незаконного заняття

Проаналізовано особливості протиправних діянь, за якими незаконне полювання відмежовується від незаконного заняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом та суміжного адміністративного правопорушення.

Ключові слова: незаконне полювання, незаконне заняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, ознаки складу злочину, істотна шкода, ступінь суспільної небезпечності

рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом.

Перш за все необхідно зазначити, що об'єктом злочину виступають суспільні відносини. При цьому кожний об'єкт злочинного посягання має свою складну внутрішню структуру, в якій можна виділити різні складові, а саме: а) фактичні суспільні відносини між людьми; б) правову форму або «оболонку» цих відносин; в) матеріальні форми, умови і передумови існування суспільних відносин та інші [4, 137].

У диспозиції ж ст. 248 КК України наведений тільки один елемент «правової оболонки» [5, 45]. Проте під час вирішення питання про кваліфікацію діяння дуже важливо з'ясувати об'єкт будь-якого злочину у всій його повноті. Якщо до складу злочину, скажімо, включена тільки правова «оболонка» об'єкта, то іноді може бути не зовсім очевидною сумісність суспільних відносин, що охороняються кримінально-правовою нормою. Потрібно враховувати й те, що однакова «оболонка» може охоплювати різні суспільні відносини. Через неповне і тому неправильне уявлення про об'єкт злочину нерідко виникають помилки при кваліфікації злочинів.

Різницю у співставлених злочинах потрібно проводити насамперед за основним об'єктом посягання, якщо при незаконному полюванні ним є лише суспільні відносини, що забезпечують охорону, раціональне використання, відтворення та оздоровлення мисливських диких звірів та птахів, то при незаконному занятті рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом – суспільні відносини, які забезпечують науково обґрунтоване раціональне використання, охорону риб та інших водних тварин та рослин, їх відтворення та оздоровлення. Крім того, істотна відмінність проводиться за предметом досліджуваних складів злочинів. За ст. 248 КК предметом злочину є мисливські звірі та птахи, які знаходяться в стані природної волі, а за ст. 249 КК таким предметом є риби, водні тварини, а також деякі морські рослини.

Об'єктивна сторона злочину – елемент, що найбільш повно відображений у диспозиції ст. 248 КК України. Тому відмежування злочинів за ознаками цього елемента складу злочину на перший погляд може видатися не дуже складним. Проте насправді помилок під час застосування закону тут, як правило, найбільше. Пояснюється це тим, що під час відмежування злочинів, ознаки, що характеризують об'єктивну сторону, зустрічаються найчастіше.

Правильне встановлення ознак об'єктивної сторони є важливим з багатьох причин. Воно не рідко дає можливість встановити ознаки об'єкта і суб'єкта злочинного посягання. Таке посилення на деякі конкретні суспільні відносини може бути вчинене взагалі обмеженою кількістю способів і лише спеціальним суб'єктом. Правильно встановивши спосіб дії, ми в ряді випадків можемо зро-

бити обґрунтований висновок про об'єкт або хоча б приблизне коло об'єктів злочинного посягання, а часом і про форму вини.

Відмежувати суміжні злочини за об'єктивною стороною доводиться, як правило, вже тоді, коли встановлено, що обидві дії, які посягають на один і той самий об'єкт і належать до однієї групи злочинів.

Для визначення ознак об'єктивної сторони незаконного полювання, які відмежовують їх від суміжних злочинів, необхідно з'ясувати зміст суміжних складів злочинів. З цією метою виділимо, системно згрупуємо і зіставимо ознаки об'єктивної сторони, зафіксовані в диспозиції названих ст.ст. 248 і 249 КК України.

В ч. 1 ст. 248 КК України зазначено коротке найменування злочину (Незаконне полювання) та використано узагальнюючий термін для позначення об'єктивної сторони складу злочину – порушення правил полювання (яким охоплюються заборони, передбачені ст. 20 Закону України «Про мисливське господарство та полювання»), включаючи також наслідки – істотну шкоду. Крім того, ця норма містить ще одну ознаку об'єктивної сторони цього складу злочину – незаконне полювання в заповідниках або на інших територіях та об'єктах природно-заповідного фонду. Також в цій нормі зазначено такі дії, як полювання на звірів і птахів, чи інші види тваринного світу, що занесені до Червоної книги України. Що ж стосується ч. 1 ст. 249 КК України, то її назва – «Незаконне заняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом». Об'єктивна сторона цього злочину, на відміну від попереднього, характеризується як дією, так і бездіяльністю, забороненими способами, в заборонений час і в забороненому місці з настанням наслідків – істотної шкоди.

Частина 2 ст. 248 КК України передбачає ті ж самі дії, але обтяжені перерахованими ознаками: 1) якщо вони вчинені службовою особою з використанням службового становища; 2) за попередньою змовою групою осіб; 3) способом масового знищення звірів, птахів чи інших видів тваринного світу; 4) з використанням транспортних засобів; 5) особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею. Перша ознака характеризує спеціальний суб'єкт. Друга ознака описує співучасть. Третя ознака стосується способу вчинення злочину як ознаки об'єктивної сторони цього складу злочину. Четверта ознака фіксує засіб вчинення злочину. П'ята стосується рецидиву злочинів.

На відміну від досліджуваного злочину, діяння, передбачене ч. 2 ст. 249 КК України, має дві кваліфікуючі ознаки: 1) ті самі діяння, якщо вони вчинені способом масового знищення риби, звірів чи інших видів тваринного світу; 2) або особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею.

Відмежування злочинів залежно від їх суб'єк-

тів у більшості випадків не викликає труднощів, адже ознаки суб'єкта цих злочинів вказані в законі і легко можуть бути встановлені.

Суб'єктом незаконного полювання є фізичні, осудні особи, які досягли 16-ти років. Аналогічні ознаки мають і суб'єкти за ст. 249 КК України. Відмежовуючи вказані склади злочинів за суб'єктами посягання, необхідно спочатку з'ясувати, при виконанні яких функцій вчинені дії. Так буде встановлено, що особа вчиняла злочин, будучи приватною, неслужбовою чи службовою особою.

Аналіз суб'єктів досліджуваних злочинів, передбачених ст.ст. 248 і 249 КК України, свідчить, що відмінність їх за суб'єктом можлива лише для ч. 2 цих статей, де для першого складу злочину характерний суб'єкт – особа, що була раніше судимою за незаконне полювання, а в другому – особа, що раніше була засуджена за незаконне заняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. І, як свідчить аналіз судової практики, в цьому випадку труднощів не виникає. Крім того, в ч. 2 ст. 248 КК, на відміну від ч. 2 ст. 249 КК, виділяється спеціальний суб'єкт – службова особа.

Аналіз ознак суб'єктивної сторони складів злочинів, передбачених ст.ст. 248 і 249 КК України, свідчить, що вони майже збігаються, оскільки дії винних мають умисну форму вини. Проте такий збіг стосовно ч. 1 ст. 248 і ч. 1 ст. 249 КК України характерний для тих дій, які стосуються злочинів з матеріальним складом. Для них умисел може бути як прямий, так і непрямої. Натомість в ч. 1 ст. 248 КК передбачені злочини з формальним складом. Для них характерний вид лише прямого умислу, що не властивий ч. 1 ст. 249 КК України.

Підводячи підсумки розмежування складів злочинів, передбачених ст. 248 і 249 КК України, необхідно відзначити, що вони мають відмінності за такими ознаками складу злочину:

- 1) *за об'єктом складу злочину* (для складу злочину, передбаченого ст. 248 КК України, таким об'єктом є суспільні відносини, що забезпечують умови охорони, раціонального використання, відтворення та оздоровлення мисливських звірів і птахів, а для складу злочину, передбаченого ст. 249 КК України, об'єктом злочину є суспільні відносини, що забезпечують умови охорони, раціонального використання, відтворення та оздоровлення рибних запасів, водних тварин та інших предметів водного добувного промислу);
- 2) *за предметом злочину* (для ст. 248 КК України предметом є дикі мисливські звірі та птахи, а для ст. 249 КК України – водні тварини, риби тощо);
- 3) *за деякими ознаками об'єктивної сторони складу злочину* (для ст. 248 КК України характерні такі незаконні дії, як полювання на звірів і птахів, полювати на яких заборонено, і використання при вчиненні цього злочину тран-

спортних засобів, що не встановлено для дій, передбачених ст. 249 КК України) тощо;

- 4) *за суб'єктом злочину* (для ст. 248 КК України характерний суб'єкт злочину – це особа, що раніше була засуджена за незаконне полювання, службова особа, а для ст. 249 КК України – особа, що раніше була судима за незаконне заняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом);
- 5) *за суб'єктивною стороною складу злочину* (стосовно окремих форм діяння, зазначених у ч. 1 ст. 248 КК, на відміну від ч. 1 ст. 249 КК України має місце лише вина у формі прямого умислу).

Ці відмінності свідчать про те, що спроби об'єднувати ці злочини в одну статтю Кримінального кодексу України є недоцільними.

Стосовно ж відмежування кримінально караного незаконного полювання від аналогічного адміністративного правопорушення, то воно є досить актуальним на сьогодні, про що свідчить поширеність адміністративних правопорушень, передбачених ст. 85 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

У юридичній науці давно назріла необхідність розглянути питання про незаконне полювання і як злочин, і як адміністративне правопорушення, які тією чи іншою мірою посягають на суспільні відносини, що забезпечують охорону, раціональне використання, відтворення диких звірів і птахів.

Питання про кваліфікацію та відмежування злочинів і адміністративних правопорушень у загальнотеоретичному плані привертає увагу дослідників-юристів, причому нерідко висловлюються найрізноманітніші думки з даної проблеми. Деякі вітчизняні і зарубіжні вчені вважають, що різниця між злочином і адміністративним або дисциплінарним проступком визначається наявністю або відсутністю суспільної небезпечності діяння. Зокрема, Н. Д. Дурманов вважає, що під час відмежування злочину та інших видів правопорушень вирішальне значення має наявність чи відсутність основної ознаки злочину – суспільної небезпечності діяння [6, 311]. Проте є й інші погляди. Приміром, Б. А. Курінов вказує, що різниця між злочином і адміністративним чи дисциплінарним проступком полягає у ступені їх суспільної небезпечності [7, 12].

Як відомо, основна ознака будь-якого соціального явища концентровано виражає найважливіші його властивості у їх органічному взаємозв'язку, без яких саме явище існувати не може. Злочини і адміністративні правопорушення характеризуються внутрішньою притаманною їм об'єктивною суспільною небезпечністю, тобто основною ознакою, суть якої полягає у реальному заподіянні або можливості заподіяння шкоди суспільним відносинам.

Якщо це так, то, очевидно, саме ця ознака і повинна бути покладена в основу розмежування

злочину, передбаченого ст. 248 КК України, і аналогічного адміністративного правопорушення. Для конкретного розгляду цього питання необхідно проаналізувати також інші моменти, виходячи з того, що у будь-якому правопорушенні можна виділити два аспекти, які визначають врешті-решт характер і ступінь суспільної небезпечності – якісну і кількісну її характеристики.

Якщо говорити про характер суспільної небезпечності, то це насамперед якісна визначеність, відмінна властивість конкретного виду правопорушення. Саме нею один вид правопорушення відрізняється від іншого (незаконне полювання і незаконне заняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом). Проте злочинні прояви кожного з таких видів можуть бути найрізноманітнішими. Тому в практичній діяльності виникає необхідність враховувати й кількісні параметри небезпечності правопорушення того чи іншого виду, які належать категорії «ступінь суспільної небезпечності».

Ознаки, які різко змінюють ступінь суспільної небезпечності правопорушення в бік його підвищення, закладаються в диспозиції кримінально-правової норми, що визначає тим самим конкретний вид правопорушення, як злочин. Наведене має принципове значення для відмежування злочину, передбаченого ст. 248 КК України, від суміжного правопорушення (ст. 85 Кодексу України про адміністративні правопорушення), адже незаконне полювання може бути адміністративним правопорушенням або кримінальним злочинном залежно від характеру самої дії або від обставин, в яких вона вчиняється.

Якщо звернутися до ст. 85 КпАП, то побачимо, що питання про відмежування цього правопорушення і незаконного полювання як злочину (ст. 248 КК України) визначається за чітко вказаними ознаками. Для ст. 85 Кодексу України про адміністративні правопорушення, зокрема для ч. 2 цієї статті характерні грубе порушення правил

полювання (полювання без належного на те дозволу, або в заборонених місцях, чи в заборонені строки, забороненими знаряддями або способами), а також систематичне порушення інших правил полювання без вказівки на наявність заповідання будь-якої шкоди. Такі ж самі дії, але вчинені за наявності обставин, які істотно підвищують ступінь суспільної небезпечності вчиненого, а саме істотної шкоди, уже стають злочином, передбаченим ч. 1 ст. 248 КК України. Інакше кажучи, незаконне полювання з адміністративного правопорушення перетворюється (трансформується) у злочин.

Проте визначення саме істотної шкоди викликає найбільші труднощі при відмежуванні досліджуваного злочину від правопорушення. Відповідно до примітки до ст. 248 КК України істотною шкодою при незаконному полюванні, якщо вона полягає у заповіданні матеріальних збитків, вважається шкода, яка в 250 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. З огляду на особливості визначення матеріальної шкоди при кваліфікації злочинів і адміністративних правопорушень ця сума є досить великою. Зокрема, на 2012 р. встановлено розмір однієї соціальної податкової пільги (яка прирівнюється до одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян і становить 50 % від прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого на 1 січня цього року у державному бюджеті України) – 536,50 грн (50 % від 1073 грн). Істотною ж при незаконному полюванні буде шкода, яка як мінімум дорівнює 134 125 грн. (536,50 грн. x 250).

Як бачимо, ступінь суспільної небезпечності істотно змінюється залежно від зміни характеристики виду забороненої поведінки. Закон встановив за названі дії поряд з адміністративною ще й кримінальну відповідальність, вмістивши сформульовані ознаки у диспозицію кримінально-правової норми (ст. 248 КК України).

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (офіційний текст) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Про тваринний світ : Закон України від 13 грудня 2001 р. // Офіційний вісник України. – 2002. – № 2. – Ст. 47.
3. *Коржанський М. Й.* Кваліфікація злочинів / М. Й. Коржанський. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 415 с.
4. *Кудрявцев В. Н.* Общая теория квалификации преступлений / В. Н. Кудрявцев. – М. : Юрид. лит.,

1972. – 352 с.
5. *Широков В. А.* Преступления в области охраны окружающей среды / В. А. Широков. – Хабаровск : Хабаровская высшая школа МВД СССР, 1985. – 64 с.
6. *Дурманов Н. Д.* Понятие преступления / Н. Д. Дурманов. – М. : Изд-во АН СССР, 1948. – 312 с.
7. *Куринов Б. А.* Научные основы квалификации преступлений / Б. А. Куринов. – М. : Изд-во МГУ, 1984. – 184 с.

Швидченко И. Г. Отмежевание незаконной охоты от смежных преступлений и административных правонарушений

Проанализированы особенности противоправных деяний, по которым незаконная охота отделяется от незаконного занятия рыбным, звериным или другим водным добывающим промыслом и смежного административного правонарушения.

Ключевые слова: незаконная охота, незаконное занятие рыбным, звериным или другим водным добывающим промыслом, признаки состава преступления, существенный вред, степень общественной опасности

Shvidchenko Irene. Differentiating of illegal hunt from contiguous crimes and administrative offences

In the article the illegal actions that differentiate the illegal hunt from illegal employment by fish, beast or by other water extractive trade and contiguous administrative offence are analyzed.

Key words: illegal hunt, illegal employment by fish, beast or by other water extractive trade, signs of corpus delict, substantial harm, degree of public danger